

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 346.9

*Гориславська Аліна Сергіївна,
студентка 2 курсу ОР «Магістр» Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

**ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ
ІНТЕРЕСІВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕТОРІВ В УКРАЇНІ**

Наукова стаття присвячена дослідженню питання захисту прав іноземних інвесторів, яке є одним з ключових в контексті залучення інвестицій в українську економіку. Зокрема, проаналізовано особливості закріплення гарантій прав іноземних інвесторів у національному та міжнародному законодавстві, статистичну інформацію та наукові підходи в контексті вдосконалення чинного інвестиційного законодавства. Механізм захисту іноземного інвестора, передбачений національним законодавством наразі потребує вдосконалення, зокрема необхідна чітка інвестиційна політика держави, яка повинна гарантувати іноземним інвесторам політичну і економічну стабільність ведення бізнесу, забезпечувати створення сприятливого інвестиційного клімату. Відповідно, на основі проведеного дослідження запропоновано можливі шляхи вирішення даного питання.

Ключові слова: *інвестиції, іноземне інвестування, інвестиційне законодавство, захист прав іноземних інвесторів, гарантії прав іноземних інвесторів.*

Постановка проблеми. Інвестування - одне з ключових понять сучасної економіки, так як воно відіграє величезну роль в забезпеченні швидкого і стабільного зростання виробництва та підтримує розвиток країни в цілому. Метою залучення іноземного інвестування є ефективне використання іноземних фінансових ресурсів, передової техніки та технологій, управлінського досвіду для розвитку, вдосконалення, а також інноваційної модернізації економіки країни.

Однак сьогодні є фактори, які знижують інвестиційну привабливість держави і можливість активного міжнародного співробітництва з зарубіжними інвесторами. Одним з таких факторів є недосконалість законодавчої бази. Щоб забезпечити ефективне здійснення своєї діяльності у певній державі, іноземному інвестору слід чітко розуміти, якою мірою він може покладатися на національне право цієї держави як на самодостатнє джерело відповідних гарантій. В Україні ж «клімат» для розвитку іноземних інвестицій знаходиться не на тому рівні, який дозволяв би відчувати інвестору себе захищено. Забезпечення стабільності умов діяльності іноземних інвесторів, а також дотримання відповідності правового режиму іноземних інвестицій нормам міжнародного права і міжнародній практиці інвестиційного співробітництва - важливе завдання держави, яке повинно реалізовуватися шляхом створення правового

механізму забезпечення прав та законних інтересів іноземних інвесторів і захисту іноземних інвестицій, зокрема за допомогою чіткого визначення відповідної системи гарантій та їх неухильного дотримання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питання захисту прав інвесторів як складової частини поліпшення інвестиційного клімату в Україні присвячена значна кількість робіт наступних науковців: В.В.Поєдинок, Р.В. Попельнюхов, А.О. Гура, М.Р. Кац, Д.В. Долінін, О.Г.Хрімлі, Т.Г. Кубах, А.В. Гречко, О.Р. Зельдіна, О.М.Охотнікова, Д.М.Притика, О.Д. Крупчан, В.М.Герзанич, Р.П.Бойчук та ін.

Всі зазначені автори внесли значний внесок у вирішення питань, пов'язаних із захистом прав іноземних інвесторів в Україні, проте на сьогодні не вирішено низку проблем як теоретичного, так і практичного характеру, які пов'язані з державними гарантіями захисту прав інвесторів. Тому це питання потребує додаткового дослідження.

Мета статті. Визначити основні проблеми та розробити рекомендації щодо вдосконалення механізму захисту прав іноземних інвесторів.

Основні результати дослідження. Останні декілька років Україна широко розвиває свій інвестиційний потенціал, бізнес середовище та інвестиційний клімат, однак індекс інвестиційної привабливості (International Business Compass), який щорічно розраховується Європейською бізнес асоціацією, за перше півріччя

2020 року становить всього 2,51 б. з 5 можливих. Серед основних негативних факторів наступні: 1) слабка судова система (87% опитаних); 2) високий рівень корупції (77 % опитаних); 3) тіньова економіка (71% опитаних). Зазначені дані свідчать про несприятливий інвестиційний клімат та, відповідно, небажання інвестора вкладати кошти в економіку України. При цьому, 41% опитаних очікують подальшого погіршення ситуації. Одним із кроків на шляху вирішення цієї проблеми є закріплення широкої системи правових гарантій і пільг для іноземних інвесторів.

Поєдинок В.В. пропонує використовувати єдине поняття «*гарантії прав та законних інтересів інвесторів*» та визначає його як систему господарсько-правових засобів, спрямованих на створення спеціальних можливостей реалізації та захисту прав та законних інтересів інвесторів з метою компенсації певних інвестиційних ризиків [1; с.16].

Законодавча база, яка регулює відповідне питання, розпочала формуватися з прийняттям у 1991 році Закону України «*Про інвестиційну діяльність*» (далі - Закон) в якому закріплені загальні положення щодо здійснення інвестиційної діяльності на території України. Однак, даний Закон носить більше декларативний характер і не містить реальних механізмів захисту. Так, наприклад, ч.1 ст.19 Закону передбачає наступне: "Державні гарантії захисту інвестицій - це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та *не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів).*" Однак, саме зобов'язання держави в наданні фінансових пільг (податкових, митних) є найпривабливішим стимулом для інвесторів при виборі країни для вкладення інвестиційних коштів і основою для подальшої економічної діяльності суб'єкта господарювання. Про це ж свідчить і судова практика по відповідній категорії справ, оскільки більшість спорів пов'язані з питаннями оподаткування та помилками, які були допущені митними органами (наприклад, *Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва № 2а-4168/09/267*). В той же час, норми Господарського Кодексу України не передбачають обмежень для застосування встановлених гарантій щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання.

У 1996 році було прийнято Закон України «*Про режим іноземного інвестування*», який встановлює порядок та умови здійснення іноземного інвестування, права іноземних інвесторів та гарантії захисту цих прав. Серед останніх даним Законом передбачаються: 1) гарантії у разі зміни законодавства; 2) гарантії щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб; 3) гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності; 4) гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій; 5) гарантії щодо компенсації та відшкодування збитків іноземним інвесторам внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями, відповідно до законодавства України. Однак, застосування закріплених механізмів практикується доволі нечасто. Більшість науковців пояснюють це тим, що діюче законодавство характеризується нестабільністю, невизначеністю та можливістю недотримання встановлених норм. Так, наприклад, Кац М.Р. підкреслює, що законодавство у сфері іноземного інвестування є досить некомфортним саме для іноземних інвесторів [2, с. 211]. Попельнюхов Р.В. звертає увагу на недієздатність закріплених гарантій прав і свобод інвесторів, а також низький рівень захисту [3, с. 27]. Інвестори самостійно або за допомогою кваліфікованих фахівців повинні продумати всі варіанти, аби максимально убезпечити свої інвестиції, починаючи від вибору сфери інвестування і укладення контракту до відповідальності за його порушення і порядку розгляду спорів.

В контексті цього, Охотнікова О.М. пропонує розглянути можливість прийняття Закону України «*Про основи державного управління у сфері захисту іноземних інвестицій в Україні*», який би визначив основні напрями державного управління у сфері захисту іноземних інвестицій, повноваження органів державного управління в цій галузі та закріпив чіткий організаційно-правовий механізм гарантування захисту іноземних інвестицій в Україні [4, с. 115]. Окреслена позиція є досить спірною, оскільки значна кількість нормативно-правових актів у цій сфері

перешкоджає іноземному інвестору у ґрунтовному захисті своїх прав, особливо коли частина активів суперечить іншим. Враховуючи зазначене, я вважаю, що слід акцентувати увагу на вдосконаленні чинного інвестиційного законодавства.

Науковець Хрімлі О.Г. також акцентує увагу на тому, що багато проблем виникає під час практичної реалізації відшкодування збитків інвесторам. Так, чинним законодавством передбачено, що «компенсація, що виплачується іноземному інвестору, повинна бути швидкою, адекватною і ефективною», однак ця норма є декларативною і потребує конкретизації. В контексті зазначеного, доцільно передбачити конкретні строки виплати компенсації, а саме: «не пізніше двадцяти робочих днів з моменту звернення інвестора до уповноваженого органу держави». Це б посилює дію державної гарантії і дало можливість інвестору на практиці реалізувати норми права. [5, с. 63]

На сьогоднішній день, для захисту прав та інтересів іноземних інвесторів більш стабільним та ефективним є міжнародне законодавство. Наприклад, *Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами*, укладена в 1965 році у Вашингтоні. Україна вона була ратифікована у 2000-му році і є невід'ємною частиною законодавчого масиву, що регламентує ці відносини. Важливим нормативно-правовим актом у сфері гарантій інвестиційної діяльності також є *Сеульська конвенція 1985 р. про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій*, основна мета якого - стимулювання потоку інвестицій, особливо в країні, що розвиваються, доповнюючи таким чином діяльність Міжнародного банку реконструкції та розвитку.

Одним з інструментів залучення інвестицій в зарубіжних державах є агентства з просування інвестицій (АПІ), що сприяють взаємодії між інвесторами і державою. Основними видами діяльності АПІ є: 1) надання необхідної інформації іноземним інвесторам; 2) формування сприятливого іміджу країни; 3) моніторинг поточного законодавства і прийнятих в країні обмежень для іноземних інвесторів; 4) формування пропозицій щодо розвитку регулювання інвестиційної діяльності. Важливим є те, що у функції АПІ входить також підтримка діяльності інвесторів. Такого роду Агентство

розглядається як інститут, здатний повідомити іноземному інвестору про стан інвестиційного клімату в країні, яка його цікавить, а також надати інформацію щодо інвестиційних процедур. На сьогоднішній день, АПІ існують в більшості країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку, а також в ряді інших держав. Так, у 2014 році у Франції Міністерство економіки, промисловості та інформаційних технологій створило агентство «Бізнес-Франс» (Business France), метою якого став пошук потенційних інвесторів для розвитку національної економіки. Агентство сприяє у налагодженні міжнародних зв'язків між французькими компаніями та іноземними інвесторами, а також забезпечує підтримку останніх.

Схожа модель знайшла своє відображення в Проекті Закону України № 3760 «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями», який передбачає запровадження інституту "інвестиційної няні" (англ. Investment nanny). Інвестиційна няня - це спеціальний інвестиційний менеджер для супроводу і допомоги іноземному інвестору при виникненні проблемних питань. Однак, така підтримка буде можливою лише у разі здійснення інвестицій в обсязі понад суму, еквівалентну 30 млн. євро.

Слід зазначити, що надання такого роду переваг лише інвесторам зі значним обсягом інвестицій є дещо дискримінаційним та свідчить про те, що держава не зацікавлена у розвитку інших категорій інвесторів, інвестиційні проекти яких є меншими за 30 млн.євро, та поліпшення інвестиційного клімату в цілому. Станом на сьогоднішній день, для України будь-який інвестор є цінним, як мінімум, про це свідчить обсяг надходження прямих іноземних інвестицій, а тому планка у 30 млн. є надто завищеною, а тому її слід знизити до 1-5 млн. євро. Так, в Україні надходження прямих іноземних інвестицій у 2019 склали 2,4 млрд. \$, в свою чергу, до Польщі за цей же рік надійшло 11,6 млрд \$, до Угорщини – 6,2 млрд \$, а до Чехії – 9,5 млрд \$.

Більш вагомим було б посилення роботи Офісу з залучення інвестицій задля здійснення комплексного аналізу внутрішнього ринку, налагодження зв'язків з іноземними інвесторами та надання підтримки останнім у разі виникнення проблемних питань, зокрема щодо

застосування українського законодавства, порядку та особливостей вирішення інвестиційних спорів тощо.

У 2020 році економічна ситуація в країні, та й загалом у цілому світі значно змінилася, враховуючи впровадження обмежувальних заходів у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції (COVID-19). У той же час прагнення до залучення інвестицій нікуди не зникло. Задля ефективного захисту прав іноземних інвесторів, впровадженні обмеження повинні бути пропорційними до заявленої мети, обґрунтованими та вводитися на недискримінаційних основах з прозорою комунікацією, аби мінімізувати кількість позовів у майбутньому. Окрім того, необхідно посилювати державну підтримку, зокрема шляхом впровадження податкових пільг, спрощення ліцензійної та реєстраційної систем, зниження рівня бюрократизації, забезпечення об'єктами суміжної інфраструктури, надання права на користування земельними ділянками для реалізації інвестиційних проектів тощо. Актуальним також залишається питання щодо можливості створення спеціалізованого суду для розгляду та вирішення інвестиційних спорів. Одна з головних передумов для його створення - забезпечення єдності судової практики, зокрема щодо питань захисту прав іноземних інвесторів.

Висновки та пропозиції. Таким чином, можна зробити висновок про те, що іноземні інвестиції є дуже значущим елементом для розвитку економіки України в цілому, однак, незважаючи на проголошення відповідних гарантій, в українському законодавстві досі проблемним аспектом залишається недостатня розробленість механізму правового захисту, оскільки більшість норм є застарілими та декларативними. Відповідно, сьогодні існує необхідність у вдосконаленні чинного інвестиційного законодавства, яке б забезпечило чіткий механізм застосування державних гарантій без будь-яких обмежень, з

урахуванням балансу між необхідністю створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних інвестицій і необхідністю забезпечувати на належному рівні національні інтереси.

До можливих законодавчих змін слід віднести наступні: 1) Внесення змін до ч.1 статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність», виключивши частину «не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів)», оскільки зобов'язання держави в наданні фінансових пільг (податкових, митних) є найпривабливішим стимулом для інвесторів при виборі країни для вкладення інвестиційних коштів.

2) Внесення змін до статті 10 Закону України «Про режим іноземного інвестування», якою передбачити конкретні строки виплати компенсації іноземному інвестору, у разі порушення його прав та законних інтересів внаслідок дій, бездіяльності державних органів України чи їх посадових осіб.

Актуальним залишається також питання щодо посилення роботи Офісу з залучення інвестицій задля здійснення комплексного аналізу внутрішнього ринку, налагодження зв'язків з іноземними інвесторами та надання підтримки останнім у разі виникнення проблемних питань, зокрема щодо застосування українського законодавства, порядку та особливостей вирішення інвестиційних спорів на недискримінаційній основі.

Окремо слід акцентувати увагу на вдосконаленні чинного страхового законодавства з метою ефективної реалізації механізму страхування інвестиційних ризиків, а також посилювати державну підтримку іноземних інвесторів, у зв'язку з впровадженням обмежувальних заходів спричинених поширенням коронавірусної інфекції (COVID-19).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поединок В. В. Правове становище інвестора як суб'єкта господарських відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» 2004. – 20 С.
2. Кац М.Р. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України. // Відкрита економіка. 2014. № 1. С. 209–212.
3. Попельнюхов Р.В. Інвестиційна привабливість економіки України (інвестиційний клімат). // Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 21. С. 24–28.

4. Охотнікова О.М., Гафинець О.І. Роль державного управління в механізмі гарантій захисту іноземних інвестицій в Україні. // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2013. № 5. С. 110–116.

5. Хрімлі О.Г. Державні гарантії як спосіб захисту прав інвесторів // Підприємництво, господарство і право. 2016. №2. С. 60–65.

Гориславская А.С.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ЗАЩИТЫ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕТОРОВ В УКРАИНЕ

Научная статья посвящена исследованию вопроса защиты прав иностранных инвесторов, который является одним из ключевых в контексте привлечения инвестиций в украинскую экономику. В частности, проанализированы особенности закрепления гарантий прав иностранных инвесторов в национальном и международном законодательстве, статистическая информация и научные подходы в контексте совершенствования действующего инвестиционного законодательства. Механизм защиты иностранного инвестора, предусмотренный национальным законодательством нуждается в совершенствовании, в частности необходима четкая инвестиционная политика государства, которая должна гарантировать иностранным инвесторам политическую и экономическую стабильность ведения бизнеса, обеспечивать создание благоприятного инвестиционного климата. Соответственно, на основе проведенного исследования предложены возможные пути решения данного вопроса.

Ключевые слова. инвестиции, иностранное инвестирование, инвестиционное законодательство, защита прав иностранных инвесторов, гарантии прав иностранных инвесторов.

Horyslavska A.S.

IMPROVEMENT OF THE PROTECTION MECHANISM OF THE RIGHTS AND LEGAL INTERESTS OF FOREIGN INVESTORS IN UKRAINE

The scientific article is devoted to the research of the issue of protecting the rights of foreign investors, which is one of the key issues in the context of attracting investments into the Ukrainian economy. In particular, are analyzed the features of securing guarantees of the rights of foreign investors in national and international legislation, statistical information and scientific approaches in the context of improving the current investment legislation. The mechanism for protecting a foreign investor, provided for by national legislation, needs to be improved, in particular, a clear investment policy of the state is needed, which should guarantee foreign investors the political and economic stability of doing business, and ensure the creation of a favorable investment climate. Accordingly, on the basis of the research, possible ways of solving this issue are proposed.

Keywords. investments, foreign investment, investment legislation, protection of the rights of foreign investors, guarantees of the rights of foreign investors.